

KRZYSZTOF GAWLIKOWSKI

(1940–2021)

Krzysztof Gawlikowski to jeden z najbardziej znanych polskich sinologów, który całe życie naukowe poświęcił badaniom Azji Wschodniej¹. Jak sam wspominał w wywiadach, interesował się Chinami oraz szeroko pojętą Azją już od dziecka. Urodził się w Międzyrzecu Podlaskim w 1940 r. Po ukończeniu szkoły podstawowej przeczytał bodaj wszystkie dostępne w języku polskim książki na temat tego regionu świata. W tamtym okresie trudno było o literaturę obcojęzyczną, lecz nie zraziło to młodego człowieka do dalszego zgłębiania wiedzy. Co ciekawe, fascynacja, która zrodziła się we wczesnych latach młodości, towarzyszyła mu przez całe życie. To właśnie Chiny stanowiły główny nurt prowadzonych przez niego badań. Jak sam podkreślał, niezwykle istotna przy prowadzeniu badań obcych kultur jest umiejętność wejścia w daną kulturę tak, aby spojrzeć na nią „oczami jej członka”, mimo że jest się „obcym”. Jeszcze trudniej jest później „wyjść z takiej kultury”, powracając do swojej macierzystej i spojrzeć na nią z pewnego dystansu. To zdaniem profesora Gawlikowskiego jest kluczowe w prowadzeniu badań nad obcymi kulturami². Tą zasadą kierował się, prowadząc własne badania, czego my – czytelnicy mieliśmy i mamy okazję doświadczać, sięgając po jego publikacje i słuchając utrwalonych wywiadów, wystąpień i przemówień K. Gawlikowskiego.

Krzysztof Gawlikowski był absolwentem psychologii na Uniwersytecie Warszawskim, którą ukończył w 1967 r. Studiował także inne kierunki, w tym sinologię, filozofię, socjologię, antropologię i językoznawstwo. Umiejętności, które nabył

DOI: 10.4467/23538724GS.20.064.13504

¹ Do opracowania tekstu wykorzystano m.in. informacje zawarte w biogramie Krzysztofa Gawlikowskiego dostępnym na stronie SWPS Uniwersytetu Humanistycznospołecznego: <https://www.swps.pl/images/stories/dokumenty/ccaw/Biogram-CCAW-gawlikowski.pdf> (dostęp: 4.04.2021).

² R. Szymczuk, *Chiny z historycznej perspektywy. Rozmowa z dr. hab. Krzysztofem Gawlikowskim*, „Miesięcznik Dzikie Życie” 2008, s. 169–170, <https://dzikiezycie.pl/archiwum/2008/sierpień-2008/chiny-z-historycznej-perspektywy-rozmowa-z-dr-hab-krzysztofem-gawlikowskim> (dostęp: 2.04.2021).

podczas studiów, w istotny sposób przelożyły się na sposób prowadzenia przez niego badań naukowych, ukazując złożoność i wieloaspektowość wzajemnie przenikających się zjawisk. W przypadku Chin, którym poświęcał szczególną uwagę, niezmiernie istotne jest posiadanie wiedzy dotyczącej nie tylko badanej materii, lecz również filozofii, historii, kultury. Profesor Gawlikowski nie tylko miał kompetencje w tym zakresie, ale też umiejętnie z nich korzystał. Los pokierował go do Państwa Środka stosunkowo wcześnie, bo już w czasie studiów – w latach 1964–1966 studiował na Uniwersytecie Pekinśkim, gdzie zgłębiał zarówno język chiński, jak i historię tego kraju. Spełniły się tym samym jego młodzieńcze marzenia.

Mimo że po 2 latach powrócił do Polski i uzyskał stopień magistra na Uniwersytecie Warszawskim, to nie był koniec przygody z Chinami, lecz dopiero początek. Pracę magisterską nt. „Analizy porównawczej interpretacji zdarzeń przez studentów chińskich i polskich” napisał pod kierunkiem prof. Tadeusza Tomaszewskiego. Pasja młodego badacza przerodziła się w pracę zawodową. Już od 1967 r. prowadził badania najpierw jako doktorant, a później asystent w Instytucie Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego, koncentrując swoje zainteresowania wokół problematyki chińskiej. W latach 1969–1971 odbył również staże badacze w moskiewskich bibliotekach, m.in. w Instytucie Dalekiego Wschodu Radzieckiej Akademii Nauk. Stopień doktora nauk historycznych uzyskał w 1971 r. na Uniwersytecie Warszawskim na podstawie rozprawy doktorskiej pt. „Nowoczesny militarizm chiński: jego geneza historyczna, funkcje i przemiany (o systemie politycznym war-lordów lat 20. XX w.)”. Rok później został zatrudniony na stanowisku adiunkta w Zakładzie Historii XIX i XX w. Ameryki Łacińskiej, Azji i Afryki Instytutu Historii Polskiej Akademii Nauk, którym kierował w tamtym okresie prof. Tadeusz Łepkowski. Prowadzone tam badania były podstawą uzyskania w 1977 r. stopnia doktora habilitowanego nauk humanistycznych w Instytucie Historii Polskiej Akademii Nauk na podstawie rozprawy pt. „Formowanie Państwa Środka: w kręgu mitów i legend”. Praca ta, ze względów politycznych, niestety nie ukazała się drukiem. Od 1978 r. prof. Gawlikowski kierował nowo utworzoną Pracownią Dziejów Azji i Afryki Północnej XIX i XX w.

Los był dla profesora Gawlikowskiego przewrotny – choć miał stabilną sytuację zawodową w Polsce, po raz kolejny wyruszył w świat. Począwszy od grudnia 1981 r., przebywał na emigracji w Europie Zachodniej, gdzie nadal zajmował się badaniami nad Azją Wschodnią. Przez wiele lat prowadził wykłady oraz seminaria w Istituto Universitario Orientale w Neapolu, który został założony w XVIII w. i uchodził za najważniejsze centrum studiów orientalnych we Włoszech. W latach 90. prowadził także sinologiczne seminarium doktoranckie na Sorbonie, w tzw. L'École Pratique des Hautes Études w Paryżu. Efektem emigracji profesora Gawlikowskiego było nawiązanie współpracy międzynarodowej m.in. z Josephem Needhamem, z którym realizował bardzo ważny projekt sinologiczny: „Science and Civilisation in China”, we współpracy z Cambridge University. Oprócz tego szerzył wiedzę na

temat Azji Wschodniej, popularyzując badania w tym zakresie i inicjując wspólnie z Wolframem Eberhardem z University of California międzynarodowe czasopismo pt. „East Asian Civilisations: New Attempts at Understanding Tradition”. Jednak ze względu na czynniki zewnętrzne projekt ten nie rozwinął się. Ważnym momentem w życiu K. Gawlikowskiego była również współpraca z Derkiem Boddem z University of Philadelphia, a także bezpośrednio podczas pobytu we Włoszech z Lionellem Lanciottim. Profesor Gawlikowski był nie tylko poważanym naukowcem, badaczem Azji Wschodniej, lecz również publicystą, czego wyrazem była chociażby współpraca z paryską „Kulturą” Jerzego Giedroycia oraz czasopismami włoskimi (np. miesięcznikiem „Mondoperaio”).

W 1995 r. Krzysztof Gawlikowski powrócił z emigracji do Polski i rozpoczął pracę w Instytucie Studiów Politycznych PAN. To właśnie tam założył i przez wiele lat kierował Centrum Badań Azji i Pacyfiku. Był jednocześnie wykładowcą w Instytucie Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego, gdzie prowadził zajęcia dla studentów, przybliżając im zagadnienia dotyczące współczesnej Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej. Od 1998 r. związał się zawodowo także ze Szkołą Wyższą Psychologii Społecznej w Warszawie. Był zarówno założycielem, jak i wieloletnim redaktorem naczelnym czasopisma „Azja-Pacyfik: Społeczeństwo – Polityka – Gospodarka”, które przez wiele lat było wiodącym periodykiem poświęconym problematyce współczesnej Azji Wschodniej i Południowej. Dzielił się swoją pasją do Azji Wschodniej i зараżał nią kolejne pokolenia. Z jego inicjatywy został nawet utworzony specjalny dział orientalny w ramach Biblioteki SWPS. Tytuł profesora nauk społecznych uzyskał w 2015 r.

Jego zainteresowania badawcze koncentrowały się wokół klasycznej chińskiej myśli społeczno-politycznej, w tym strategicznej, oraz wokół kultury wojskowej, społecznych i politycznych tradycji Azji Wschodniej, a także ich oddziaływania na współczesne przemiany polityczne i kulturowe. Prowadził badania porównawcze, w efekcie których wyjaśniał zależność pomiędzy tradycjami zachodnimi i wschodnioazjatyckimi. Przedmiotem jego zainteresowań naukowych był również dialog między cywilizacjami.

Profesor Gawlikowski całe życie zawodowe skoncentrował wokół szeroko pojętej Azji Wschodniej, czemu sprzyjały znajomość języka chińskiego (*putonghua* oraz klasycznego), a także angielskiego, rosyjskiego i włoskiego. Jest autorem kilku książek, kilkudziesięciu artykułów naukowych publikowanych w różnych językach oraz inicjatorem i redaktorem wielu prac zbiorowych poświęconych problematyce Azji Wschodniej³. Jego ostatnia praca zbiorowa pt. *Prasa chińska o przemianach społeczno-kulturowych w początkach XXI wieku* przybliżyła czytelnikowi dokonujące się w Chinach przemiany,

---

³ Wykaz najważniejszych publikacji Krzysztofa Gawlikowskiego dostępny pod adresem: <https://www.swps.pl/images/stories/dokumenty/ccaw/Biogram-CCAW-gawlikowski.pdf> (dostęp: 4.04.2021).

które zostały przedstawione tak jak widzą to sami Chińczycy. Wybrano zatem „gorące tematy”, które podlegały żywej dyskusji na łamach chińskiej prasy⁴.

Profesor Gawlikowski był jednocześnie inicjatorem cyklu czwartkowych spotkań o Azji Wschodniej – Debat Azjatyckich, organizowanych przez Bibliotekę Publiczną m.st. Warszawy – Bibliotekę Główną Województwa Mazowieckiego we współpracy z Zakładem Studiów Azjatyckich Uniwersytetu SWPS. To właśnie podczas tych czwartkowych debat przybliżał problematykę Azji Wschodniej, zrzeszając spore grono ekspertów, miłośników i sympatyków tego regionu.

Zmarł nagle 2 marca 2021 r., pozostawiając niedosyt uczniom, dla których był i pozostanie Mistrzem oraz niedoścignionym wzorem badacza. W Centrum Studiów Azji Wschodniej UG mieliśmy zaszczyt i przyjemność korzystać ze wsparcia merytorycznego Profesora. Przez wiele lat był członkiem Rady Naukowej CSAW UG oraz Rady Naukowej „Gdańskich Studiów Azji Wschodniej”. Z wielką życzliwością odnosił się do podejmowanych przez nas działań. Stanowił dla nas autorytet zwłaszcza w kwestiach związanych z tematyką chińską. Wielkim darem przyjaźni i zaufania ze strony Pana Profesora była biblioteczka książek o tematyce azjatyckiej, które przekazał nam kilka lat temu do zasobów CSAW UG oraz do biblioteki Instytutu Konfucjusza przy Uniwersytecie Gdańskim.

Środowisko polskich badaczy Azji Wschodniej, w szczególności Chin, poniosło wielką stratę. Odszedł człowiek wielkiej mądrości i wiedzy. Na szczęście profesor Krzysztof Gawlikowski pozostawił po sobie nie tylko liczne publikacje, ale także grono wdzięcznych uczniów, którzy będą kontynuowali jego prace.

Magdalena Łągiewska

---

⁴ *Prasa chińska o przemianach społeczno-kulturowych kraju w początkach XXI wieku*, red. K. Gawlikowski *et al.*, Warszawa 2020.